

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата психологічних наук, доцента кафедри загальної та практичної психології

Ковтун Алли Юрїївни

на дисертаційну роботу **Картушинської Антонїни Володимирівни**
«Особливості психологічного здоров'я жінок репродуктивного віку»

подану на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 05 - Соціальні та поведінкові науки
зі спеціальності 053 - Психологія

Актуальність теми дисертаційної роботи. Сучасний світ

характеризується як перенаселенням одних територій планети, так і критичними демографічними спадами на інших. Загострення глобальних проблем, природні катаклізми, воєнні дії погіршують кількість та якість народжуваності дітей у окремих країнах. Так, у нашій державі, унаслідок повномасштабного вторгнення, вкрай загострилася демографічна ситуація, що й так була останні десятиріччя на незадовільному рівні. Лише продовж 2022 р. з України до інших держав виїхали мільйони українських жінок репродуктивного – дітонароджуваного, фертильного – віку, разом зі своїми дітьми. Значна їхня частина наразі не бажає чи не має можливості повернутися на батьківщину, що лише погіршує означену проблему.

Водночас на демографічну ситуацію суттєво впливає, зокрема, й інша проблема – зростання кількості бездітних та безплідних шлюбів, що не має тенденції до зменшення в усіх країнах світу. За різними даними, поширеність безпліддя в європейських країнах становить близько 14 %; згідно із даними МОЗ України рівень безпліддя сягає 20 %, тобто, жінка репродуктивного віку у кожній п'ятій парі не може завагітніти природним шляхом, а ефективність лікування цієї патології очевидно недостатня. Тривале безрезультатне лікування безпліддя супроводжується спектром психоемоційних реакцій жінок – від невротичних до важких депресивних розладів. Це спричинює порушення партнерських та сімейних стосунків, призводить до особистих та сімейних криз. Неможливість мати дитину – одна з найважчих, психологічно травмуючих та емоційно складних

сімейних ситуацій. Отож, безпліддя має не тільки медичне, а й психологічне та соціальне значення.

Згідно з визначенням ВООЗ, шлюб вважається безплідним, якщо вагітність у жінки не настає протягом одного року активного статевого життя без використання контрацептивів з урахуванням, що причиною безплідного шлюбу можуть бути як чоловічі, так і жіночі чинники. Серед різних форм жіночого безпліддя особливу групу становлять пацієнтки з так званим безпліддям «невизначеної етіології». За різними даними, кількість жінок із таким діагнозом становить 4–40 % від загальної кількості жінок, які не можуть завагітніти.

На репродуктивне здоров'я жінок суттєво впливає не лише медичний та фізіологічний чинник, а й стресові фактори. Надмірне психологічне концентрування на власному безплідді, часом одержимість ідеєю материнства формують так званий «синдром репродуктивної неповноцінності». Синдром «очікування вагітності» характеризується значущим прагненням жінки завагітніти, що спричинює психосоматичні розлади (захворювання шлунково-кишкового тракту, ожиріння, артеріальна гіпертензія) та депресії. У окремих жінок на тлі такого прагнення спостерігається синдром помилкової вагітності – анембріонія. На фізіологічному рівні тривалий стрес порушує діяльність усіх органів і систем, зокрема зміни в яєчниках, маткових трубах і шийці матки, послаблює імунну систему. Постійний стрес також викликає гормональні зміни, які можуть знизити ймовірність зачаття.

Тому в останні десятиліття популярності набуло вивчення психологічних особливостей жінок із збереженою та порушеною репродуктивною функцією. У сучасній зарубіжній та вітчизняній науці психологічне здоров'я є однією з найважливіших складових здоров'я людини), зокрема проблема материнства, індивідуально-психологічні особливості жінок із порушенням репродуктивного здоров'я, аспекти демографічної проблеми як наслідок незначної народжуваності дітей.

Дослідники одностайні у висновках щодо необхідності розробки на державно-соціальному рівні оновлених різнопрофільних програм підтримки материнства, на медичному – пошуків сучасних форм та засобів лікування безпліддя, на психологічному – розробки системи та програм психологічної підтримки жінок із порушеннями репродуктивної функції. Однак на теоретико-практичному рівні досі бракує цілеспрямованих досліджень конкретних аспектів означеної проблеми.

Зважаючи на актуальність проблеми пошуку причин поліпшення демографічної ситуації у нашій країні, зумовленої зокрема підвищеним рівнем безпліддя жінок невизначеної етіології, браком системи корекції психологічного стану жінок із порушенням фертильності, недостатність розробленості вказаного питання як на теоретичному, так і на практичному рівнях, темою дослідження здобувачки обрано «Особливості психологічного здоров'я жінок репродуктивного віку».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано у відповідності до тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри загальної та практичної психології Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя у рамках науково-дослідницької теми кафедри «Психологічні основи здоров'я» (реєстраційний номер 0123U102293). Тему затверджено на засіданні Вченої ради Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (протокол № 4 від 24.10.2019 р.), узгоджено у бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології в Україні (протокол № 6 від 26.11.2019 р.).

Наукова новизна одержаних результатів. Достовірність одержаних результатів досягнута дисертанткою завдяки використанню значної кількості наукової літератури (241 найменувань, із них 93 – іноземними мовами). Цінність роботи полягає у створенні авторської програми «Психологічний супровід при репродуктивних порушеннях у жінок», в якій розроблено та застосовано: основні

напрями психотерапевтичних, психокорекційних заходів щодо поліпшення психологічного здоров'я жінок репродуктивного віку (1) корекція емоційного стану: психологічні тренінги; 2) підвищення мотивації до лікування у пацієнок із позитивним прогнозом лікування; 3) адаптація до діагнозу «безпліддя» у пацієнок із негативним прогнозом лікування); організаційні заходи для поліпшення психологічного здоров'я жінок із безпліддям для жіночих консультацій та медичних центрів із ДРТ. Сформульовано завдання реалізації програми організаційних заходів для поліпшення психологічного здоров'я жінок репродуктивного віку із безпліддям.

Уперше здійснено теоретичний аналіз та емпіричне дослідження особливостей психологічного здоров'я жінок репродуктивного віку; уточнено сутність понять «здоров'я», «репродуктивне здоров'я», «фертильність», «жінки репродуктивного віку», «соматичне (фізичне) здоров'я», «безпліддя», «психічне здоров'я», «психологічне здоров'я», «психологічне здоров'я жінок репродуктивного віку» тощо; визначено психологічну характеристику жінок із порушенням репродуктивної сфери та психосоматичні, медико-біологічні аспекти порушень репродуктивної сфери жінок; виокремлено психологічні детермінанти, що сприяють формуванню репродуктивних установок та поліпшують психологічне здоров'я жінок із безпліддям. Удосконалено визначення соціальних, структурних чинників специфіки репродуктивної поведінки сучасних жінок та аспектів материнства. Подальшого розвитку набуло обґрунтування об'єктивних та суб'єктивних чинників репродуктивної поведінки жінок репродуктивного віку.

Практичне значення отриманих результатів дослідження. Практичне значення роботи полягає у розробці програми «Психологічний супровід при репродуктивних порушеннях у жінок», що передбачала чотири основних напрями роботи: подолання депресії у жінок репродуктивного віку, зокрема з діагнозом «безпліддя»; психологічна допомога у подоланні тривожності указаної

категорії жінок; поліпшення емоційної сфери жінок із безпліддям; розвиток психологічних детермінант. Обґрунтовано науково-практичні рекомендації щодо подолання репродуктивної неповноцінності у жінок. Розроблено та застосовано основні напрями психотерапевтичних, психокорекційних заходів щодо поліпшення психологічного здоров'я жінок репродуктивного віку; організаційні заходи для поліпшення психологічного здоров'я жінок із безпліддям для жіночих консультацій та медичних центрів із допоміжних репродуктивних технологій. Сформульовано завдання реалізації програми організаційних заходів для поліпшення психологічного здоров'я жінок репродуктивного віку із безпліддям.

Основні положення та результати дослідження впроваджено в Інституті репродуктивної медицини клініки професора Ф. В. Дахно (Акт впровадження, Додаток Ж від 10.01.2023 р.).

Повнота викладення матеріалів у публікаціях положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Основні положення роботи опубліковані автором самостійно у 10 одноосібних наукових працях і 1 колективній монографії, а саме: 6 статей – у наукових фахових виданнях, затверджених МОН України, що входять до міжнародних наукометричних баз даних; 4 публікацій – в інших збірниках матеріалів міжнародних наукових конференцій.

Результати дисертаційної роботи доповідалися на всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях, а саме: Науково-практична конференція «Психологія і етика в репродуктивній медицині – мультидисциплінарний підхід» (Київ, 2021); II науково-практична конференція з міжнародною участю «Медицина і психологія в репродукції людини – мультидисциплінарний підхід» (Київ, 2022); міжнародна конференція «Соціально-психологічні наслідки війни» (Єрван, 2022); Міжнародний симпозіум «Теорія та практика репродукції людини» (Львів, 2023).

Ступінь обґрунтованості наукових положень. Представлена дисертація має чітку спрямованість і продуманість поставлених на вирішення завдань. Всі заплановані дослідження виконано в повному обсязі на високому науково-методичному рівні. Одержані результати обґрунтовані, систематизовані, статистично оброблені. Описання, аналіз та узагальнення експериментального матеріалу виконані з урахуванням наявної наукової інформації. Усі розділи дисертації є повними, закінченими, з обґрунтованими висновками, які витікають з результатів дослідження.

Структура та зміст дисертації, її завершеність і відповідність встановленим вимогам щодо оформлення. Загальний обсяг дисертації складає 239 сторінок, основний зміст викладено на 152 сторінках. Структурно вона містить вступ, три розділи, висновки до кожного розділу, загальні висновки, список використаних джерел, додатки. Робота містить 12 таблиць та 22 рисунка. Підсумовуючи характеристику дисертаційної роботи Картушинської Антоніни Володимирівни слід відзначити, що вона є завершеною науковою працею. Дисертаційна робота оформлена відповідно до встановлених вимог щодо оформлення.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Варто відмітити позитивні сторони цієї наукової роботи, зокрема: дисертанткою досить широко зроблений огляд літератури за 241 джерелами, серед яких 93 – іноземною мовою; вдало здійснено опис матеріалів, методів досліджень та обґрунтування отриманих експериментальних даних. Також, досконало розроблені таблиці, що демонструють повноту експерименту. Графічний матеріал вдало доповнює текст.

Варто звернути увагу на незначні недоліки, що не впливають на важливість дисертаційних досліджень, але наявні в роботі:

1. Характеристику вікових, фізичних, соціальних, психологічних та психосоматичних особливостей жінок репродуктивного віку з репродуктивними розладами у другому розділі можна було не надавати,

оскільки вони були досить детально аргументовані в першому розділі дослідження.

2. Великі за розміром таблиці варто було б розмістити у додатках, залишивши у основній частині роботи рисунки, що відображають результати дослідження.
3. Дисертаційна робота містить незначну кількість орфографічних помилок. Зроблені зауваження та зазначені недоліки не знижують наукової і практичної цінності роботи.

Загальний висновок. Усі наукові результати, які викладені в дисертаційній роботі та виносяться на захист, отримані автором самостійно. Дисертація, виконана Картушинської Антоніною Володимирівною на тему «Особливості психологічного здоров'я жінок репродуктивного віку» подану на здобуття ступеня доктора філософії, з галузі знань 05 - Соціальні та поведінкові науки зі спеціальності 053 – Психологія за своєю актуальністю, науково-теоретичним рівнем, новизною постановки та розв'язання проблем, практичним значенням, є самостійною закінченою роботою, що відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44).

Рецензент:

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри загальної та
практичної психології
Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя

Підпис Ковтун А. засвідчую
провідний фахівець відділу кадрів
та документообігу.

Handwritten signature of Kateryna Mykhailenko

Алла КОВТУН

Катерина МИХАЙЛЕНКО